

FOR ANY LEGAL AID CONTACT:

THE FRONT OFFICE DISTRICT LEGAL SERVICES
AUTHORITY, KOHIMA, DIMAPUR, WOKHA, PHEK,
ZUNHEBOTO, MOKOKCHUNG, TUENSANG,
LONGLENG, KIPHIRE, MON AND PEREN OR ANY
LEGAL SERVICES CLINIC

YOUR RIGHTS MATTER

A BOOKLET ON

**NSLSA - Renam mena ziemne
hehak kempau kecu reli kera
zaidung (Zeliang)**

Translated by: Shri. Asungbe

Published by:

Nagaland State Legal Service Authority
DC Office Compound,
Nagaland Pensioners Association Office Building, Top Floor
Nagaland : Kohima - 797001
Helpline: +9118003453883. Office- 0370-2290153
Email: nslsa.nagaland@yahoo.in
NSLSA HELPLINE-15100

Hon'ble Mr. Justice Ashutosh Kumar

Chief Justice, Gauhati High Court

_____ & _____

Patron-in-Chief NSLSA

Hon'ble Mr. Justice Kalyan Rai Surana

Judge, Gauhati High Court

_____ & _____

Executive Chairman, NSLSA

Hon'ble Mr. Justice Soumitra Saikia

Judge, Gauhati High Court

_____ & _____

Chairman, HCLSC

Kohima Bench

Mr. Neiko Akami, NJS

Member Secretary

Nagaland State Legal Services Authority

2026

NALSA RENAM MENA ZIEMNE HEKAK KEMPAU KECU RELI KERA ZAIDUNG

Renammena hekak ketet, mtingki eh renam kilo me ziemne, minadung de mpui keda popeu lalei, hekak ketet aide kekebwak dung teimduilukera bam keraide hedeu, heki, kelak, kidacaina, nah kilo gade de ngaukelu leu dungzei bene. Ma aidung de renammena nah leirauta teikera/hekek ketet keteu kelume kak gade teinduilula.

Aipau perehi cai renammena de peuge ma kehebwak dung de sorkari zai dung gade mene renam me kakgade kesuisam kelugade teinduilukera lei. Aipau de cai, Mide cilak, ketlam delak, nah mlibe sui gade Katei teila, hekak kempau nah hekak ketet me penuikecet gage teira rang lama dede hang nana de kecung Beula dede penai hang nana lungning gade kempau nah kesuisamlu kera. Aipau Renamena ze hekak kempau kecu ga hang nana lam de yitulukera gage mpau nah taplula.

Aipau renammena ziemne hekak kempau kecugade nah hang nana lam de kesuisam kelu gade, kilung kelak nah renam ah lung kebam me ziemne kezuiyi nah maleune petau kebam de teimsia di lukera gade teimdui beula. Cinzo eh aipau ciam de mina nlumlu la.

Renammena ziemne hekak kempau aide au pemi hung lei, haimna ziemne, mtingki eh hename nah kega me ziemne. Aipau tekacai, hekak, ngwa Kesia kamkera nah kezuyi popeu kera lei. Hekak kempau me bene cai renam muiteu hangkia keyi nah masang kecume ne eh teila. Penui matei kemdui reunemane hekak Kesia de teimhi daibeu la nah renam ga kezuyi punggwang Beula. Nah Cikade renam ga ngo keyi nah hang gege de herut kepeu bam lula.

Renam me ziemne hekak kempau kecuta pendeu teikelugade kiloga kebok kebam hema dung de court/tutiak kamlu kera

kecung lubui bam. Ma ci kenzo gade hetu hera kega nam tei lubui bam.

KESUIZOLUTA KEDI KIE CI LU KERA

Kesuizolu ta kedi de au teilung zai gade lei, dede ma cigade ngo Kesia nah zangna pang kedi bam rabe malei. Kesuizolu kemak pekie nah pendeu be ci kelu gade mpau kebam me renam ga daiga de kebok bam bei pendeu be cilu bui. Kezuyi teugwang lukera pekie kecamcam keu keda kegai gade renam ga maga nah kemnei mede mzeu de cilula nah kemzeu/petau kecube ci mci lula. Nah kamtu be cai ke hebok aide penrui ci kelu gade,hekak kempau me dainzo eh ma aide kebok kebam sia zet dedi lu kebui nah dai nzo peting dau mpau kelu gade hekak siasut lu kebui gade ziuyi keyi, ma kempau lukera, teimhi lukera nah keba zo lukera ngau lula

Renam me kak gade Ngo sia kebam zie bene hekak kempau tei kecu

Renam meziemne hekak kempau aide langnai msang ne ranam gam ma kehebok kebam aide hekak kempau kenha peu kera lampui gelei.

Renamme ziemne hekak kempau aide kezuyi lampui popeu lubui bam, pemi la, haimna de ngaulu kebui nah herut kepeu riangkeu ge teilu lalie.

Cipaudau, renam me ziemne hekakmpau kebam me penui teilu kebui nreutei rabe ma. Kehebok aide pemau chok kedi,madibe zai nah hema kenana kesuisam lukemak aidung de kempau me mpaulak.

Hekakkempau me ma aide kebok kebam teindui kelu gade, Sorkari zaisie

Matei ndui lukera ka kegai gade hekakkempau me matei nduilu kecu teilula nah cigade penui denlumsi lula.

Hekak kempaume penui ta au hemabe kenna ziemne petau kecu, mcihegi kecu, nah rut kecu sam dung kerau gage kai beu lu kera nsung mai sia.

Peleu, renet, pelei (gender) nah pe mmi kekcie kecam ci mhi kelu gade, cetcang lu mane kemmau nzia kelu, hemaabe ketsam tsam lung ah kennlum tei kelu, nah hecing zai de herut peu kera mpui tei kegai, hekak kempau me dung renam mena dung kak de nzi pang bam kecu rei de ngam lula.

Hemaa ketsam tsam kebam India deudi lungkia, hecing zai cet kela hekak kempau me au kekebok tei mhi kelu runne ma – pa au ngo ncut lang kecu, herut kepeu nah renam me nah da kezuyi teilu kera nha kebam delei.

Kelung zaisey, Hezai nah Bahle kegai

Hekak kempau ga Kelung zaisey nah Hezai de ciangdi kena delei. Hekak kempau me daidau hekak mpau maisiabie nah bahle beumai sia bie cibi mai sia, hezaibe nzui kera riet cimai sia (LSA Act, Section 89 CPC, nah NALSA/ SLSA/DLSA tadung), nah petau kecuta, rang lia kemak, kesuici nah sunne eh kerau kekai nzui maisia.

Ma aidung de mzai kelu gade, renam me ziemne hekak kempau me ma kekebok mpau mci kelu runne mene kenlum ma aidung dega ngausilu la, mateu nsam beu kecu ciam , renammena dung de tei nkeing beu, nah hezai kemzai de tei nkeing beu kecu ga. Hekak kempau me kezuyi teibeu kecu runne ma dede renamme na ziemne mateu nsam nah kelung zaisey kegum belei.

Yeo ei teicang kelu kerau nah Kai heko kelu

Yeo ei teicang kelu keraude kamtuda, hekak kempau ah kenlang be set ge. Aidega Mcihegi, cangsiak, kelam dema, nah kesuici kelu kesangbe gage maisia. Rau kemmhi be ga pecai kekebok pet dai ra kamlula nah hemabe kena de kennung peula daitei nau cai ma kempau ga penui rei kai kegaide nlum lu kebui sap ah teu gwang kebeu ziemne. Yeo ei tei kelu samkie de hemabe kenana de ci mhilu kera ga mai sia.

Ma aidung de teikelugade, renam me-zimene hekakkempaume ma kekebok tei ntak kelu runne mene renam me kak gade ngokeyi, kemdui, nah kebazo kecu ngau lula lei.

HEKAK KEMPAU TA KETEI

Cwege, hekakkempau ta dai bie de kecu latu gade ciluke bui cai:

- **PESET RAITUBE (LET KEGAI/KEMDEU SAM):** Mteilu, redaulu,hezaibe ranglu, celwe peu hang nana de marang kera peula.
- **PESET PEKENABE (KENCUT LE KEMPAU & MLI MPAU):** Mkim /mbai dimene pekie, pera rekilu, nah maisia cai, mli bedede ngo kempaula.
- **PESET PEKECUMBE (KEMPAU & PE MPUIDUNG KETSAMTSAM):**
Ma mpaucak lukera ciam dung peilu, kedak peilu,celwe ne kesuisam lukera lampui peila.
- **PESET MDAIBE (YEO EI NAH SAMCAK TEI KELU):** Sam cak tei lude, Kerau teilu,hebataulu nah kesui sam kelu gade kempau de caklula.

Aipau set lung ga ma peset hena(7), yi eh, herut peu eh nah peu cilu kebui be ria gade puisau,hekakkempau me nah hemabe kena ziemne bam.

Peset	Ka Kegaidung	Peteka	Hekak kempaume Tei Kera Bedung
PESET KERAIBE: MRAISAM	Nlum lu kera teilu, lungpang tei hena lu, nah kenciap, hekak keyi (kelampo kemak) ni ge mtei beulu.	Hemabe teigong kera be cinei, herut kepeu bamra nah masang eh mpau neumi eh mpau kera.	• heni keyi ge teilu, kelampo kemak bam ge. • Redau mhi sutlu hekak kempau kelam mei de sap kemak ranglia lu. • Mpau gong kera be rangli-alu nah mide peu ci kelak (mli mpau kera zai de). • Ngo lene mpau kera zai nnui kaka gade teilu: rut kecu, rang kebok kelak, nking sun ne lu, nah mide peu ci kelak. • Haimnade mraisam ranglu,-made rang kebok ki mene, nah nkim mbai yi mene ma mpau lu kera kecung beulu.

13. Pekie kecok be peisi lu- penui keumai kesiabe, penui nzeu nah rang kemak lungnei dung de nkinglu.

14. Marang mane bamra ting de peulu- ma rang makso peuge cet railu.

15. Penui lungsui ci railu– penui lungnig dungde lude lumade cilu.

16. Susia kera sam dung su keyi gage ret gailu- hema bede pegeu teumai Kesia rang lu kera saulia beulu, hang kekktet de kemmau sam mene.

RENAMME ZIEMNE HEKAK KEMPAU ME TA DUNG

Ma kempau gwang cu ah renam me ziemne hekak kempau me pe nlung bega bam. Penui au tutiakme mede hezai pei kelume ma dede ma mpaulu kera ni dung ntei beu kela be. Penui keyi cai – pecui kega, helung ketie, herut kepeu, kenkim mide ranglia kemak nah ma keu nsam – ci ziemne ne mi nnum lula.

Herai riet de herut kepeu gade, mau yilu kebui gade nzia kelu, nah mimiak pie tei kelu, rename ziemne hekak kempaume mi kenlum tei nkieng beula.

Tei mhi kelu ga, rename ziemne hekak kempau kecude hemabe kekebok tei mhikelu nreu – kerut, ngo keyi nah kelungta kezuyi hemaabe ga teibeulalei.

Hekak kempau ga Hecing zaisey de cet kecu nah mning mdi kedi

Hecing zai de cet kecu au hecing zaisey made mzui kelabe ci ciaklei de ma.

Aide au herut kepeu, petau kecu nah peu ci kegai keulia kegai ge, hemaabe pelane de peu kenciap nah pemi kehung cet lu kerana.

HEKAK KEMPAU GA MAKEMPAU CIAM DUNG

Hekak kempau kecuga ma kempau cude pe keringzai lei.
Cipau ciam dungde kempau gwang kecu ga helungdi lau eh
mpau lu kera keumai sialei. Cipau ciam dung de lei cai:

1. **Nking cang siak lu kebok ki mane** – Ma kerang bede peu rang cang siak ra peting peulu.
2. **Peuge kebok diso** – Ma kerrang beda ncoling lu.
3. **Ci kebam keulialu** – Mpeu kengum lu, mmiak repielu nah ke kecung sam kedui nage ‘ci auda’ mede ‘rangsi aicu’ ci kenzo be ranglu.
4. **Nang nking kebam dau kak go kerabe cetso** – makerang be pei sam nah pelung gage nlung kailu. Ma aide au sam kak kera ziemne ma dede cilu kera.
5. **Peha dung kai ncut bam zwetzu** - Peha kie gage caili gwang dailulu ci mci bamlu kerana
6. **Su keyi gage rau mzui dailu**- Rang kezi bedung ranglia dailu mmau di mane nah kelampo mane.
7. **Cibam da mi de kecu pielu** – ‘yi cikebam de petau dami’? de keteulu
8. **Rang kemak relidung ci lu** – penui nlai, peko nah matota kezi ncet lu.
9. **Mzai nreli nno nui lu** – Mba batuiso, nko huso nah pie nteiso.
10. **Letba eh ma keteulu** – yeo/ ma de yi mane rang tietau cu sam kak teilura kecung lu.
11. **Mmau kemak keketeu sam retlu** – Mmauso, nsamdung kezeugap delu.
12. **Hema bede peuge marang kiekera kecung beulu**- penui de penui reha,kecet nah lungnei rang ra peulu.

PESET PEKENABE: KENCUT LE KEMPAU & MLI MPAU	Rang mci beulu ma kesang be,pesap, helungsuibe; pesui cilu.	Mpau kerabe kie mede reki kera kie, ci mting lu kena na lammie gu lungsui,maikesiabe, mdaulu kemak nah kesusam kelu ria cilu nah kak kelu; pesui kezeu lura	• Nking sunne lu, • pekie dung hekolu: ma keteu mhisutlu, pekie pera keting mmi sutlu. • Pecie pera pendeu be chi mmi lu. • Hang nana lungcet: hemabe kena de peuge hang ketket lungcet nkinglu. • Penai tesap de penai lungsui ahge kedi di • Nzuitu ah de pekie pera kie dung de raulu • Ma rehi sia ran zo dicai, mli mpau ah gwang di. • Penai lungsui ci ailu.
---	--	--	--

PESET PEKECUMBE KEMPAU & PE MPUIDUNG KETSAMTSAM			
Pekepang/kennang kebam gade tei lu kebui ahge gwang kera: kedak pie lu delwe teilu kebui mpui gage cet mhisi ai kera			
Hemabe ncut lwe kesang be ga petautu kera bega nah penui lung sui gage mpaulura.			
Macet mting ai kera mpui let beulu, mmau so, lungcet pelane cilu. • Maciam keheci teulu: pensam kereleu, mrai nso gade caili kagwang ciam teilu. • Pe mpui dung pensam berip gade mteilu (pemi,peting, ngo ket ketei, ngaulu kebui dung). KESANGBE KETING KECU: • Ka kelu ria dung keulu (hezai,pensam,petaulu kebui riadung) • Gei nsam lu kera kechunglu (hena meilu, ma ngau kera mpau). • Petau kecu pielu: peuge nsamlu,ci go kecu, yibamlu kera. • Tietau kebam de duitu kera gage raulu.			

PESET MDAIBE YEO EI NAH SAMCAK TEI KELU			
Kesuizo kelude nzai kera samcak teilu; herut peu eh nah matei mcizile canglu.			
Yeo, ei tei kelu rau mcilu (pelane,kesah, mede ci kelu rasam); hemabe nnungkui eh lamna kera.			
Yeo, ei tei kelu pekie siak gage rau lu: cau,depai,daidau,pemmi, peting. • SMART decu gade teilu [Specific(Ncauling),Measurable (ndetlu kebui), Achievable (Ngau canglu kebui),Relevant (Kedalu kebui), Time-bound (Petin-griet)]. • Ma aidung de kai ncut lu; pema piecu,pie mting kecu,nah cudai dicai matei keradung. (dai nzo lai make-hebok petdai dicai). • Kesah katei ecai :mpau kelube raulu + mpau lu kemak rakie dung; magade yeo ei teilu mada decai: tei/mpau keludung pecai ziemne kai pobamlu. • Pesamkie dung peei cai-li dailu, kelungzo kelu ci kecang dailu, petau kemak bamcai peu rang dailu • Batau tei kelu keraulim hema kenana de peulu. • Kerut teu eh nkui lu: hemabe de kengai ranglu,penui zie kai kegai ziemne, makeyi mei ge tet gwanglu kera kecung beulu,teigwang si kerabe rang lia beulu.			